

ט"ו ניסן ה'תשפ"ב	כניסת שבת	יציאת שבת
ירושלים	18:28	19:45
ת"א	18:50	19:47
חיפה	18:40	19:47
באר שבע	18:49	19:46

איילו של צחוק

חג פסח

מידי שנה, עולה קושיה שאנו נתקלים בא – מדוע לציון ימי החג, משתמשת התורה בשם "חג המצות", ואילו אנו רגילים לקרוא לימי החג 'חג הפסח'?

במקרא, הכינוי "פסח" אינו מתייחס לחג המכונה כיום פסח, אלא דווקא ליום י"ד בניסן, המכונה כיום ערב פסח, שבו התבצעה שחיטת קורבן הפסח: "בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעֲרֵבִים פֶּסַח לַה' (ויקרא, כ"ג, ה') ואילו השם המקראי, "חג המצות", מתייחס לתקופה בת שבעה ימים, מתאריך ט"ו ניסן ועד לתאריך כ"א ניסן.

החג נקרא על שם המצות שלקחו איתם ישראל בצאתם ממצרים: "וַיֹּאֲפוּ אֶת-הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, עֲגֹת מִצּוֹת--כִּי לֹא חֻמָּץ: כִּי-גֵרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמֵה... (שמות יב, לט), שאכילתן היא מצווה מיוחדת ביום הראשון לחג, ובשאר הימים משמשות תחליף לחם החמץ: "אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר, שְׁבַע יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת" (שם, כ"ג, ט"ו).

כאשר יצאו בני ישראל ממצרים, הם קיימו את מצוות ה' לצאת במהירות ובחיפזון, ולא המתינו אפילו מעט, כדי שהבצק יחמיץ, ויוכלו לקחת עימם לחמים של ממש.

נקודה זו, אומרים בשם רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל, היא התשובה לקושיה – מדוע התורה משתמשת בשם "חג המצות", ואילו אנו רגילים לקרוא לחג 'חג הפסח':

השם "חג המצות" יש בו שבח לישראל, שהזדרזו כמצוות ה', ואלו "חג הפסח" מזכיר את הנס הגדול שעשה הקב"ה לישראל, "אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, בְּגִנְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינֵנוּ הִצִּיל".

נמצא שהקב"ה בתורתו משבח את ישראל, וישראל – משבחים את הקב"ה.

בפיוט 'כמה מעלות טובות למקום עלינו' שבהגדה של פסח, ישנו נוסח "אֵלוֹ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכֹ בְּחִרְבָּה, דְּיָגִינוּ". ויש לשאול: הרי כל נס קריעת ים סוף היה בכדי להציל את ישראל. כאשר התקרבו המצרים וסגרו בעדם, עשה הקב"ה נס ובקע את הים ועיזו ניצלו מהמצרים. אך אם היה רק בוקע את הים ולא מעביר אותנו בתוכו, על מה היה לנו להודות?

כדי להבין העניין, עלינו לשים פעמינו לשורש ענין קריעת ים סוף, כיצד ארע הדבר ומה הייתה צורת הנס.

בפשטות, נדמה כי הנס היה שנבקעו המים לשני חלקים, חציים הלכו לצד זה וחציים לצד זה, וישראל צעדו על היבשה שהתגלתה מתחת למים. אך אילו היה כן, נמצא שהייתה דרכם קשה ומפותלת, שהרי בעומק הים האדמה יורדת בשיפוע כלפי מטה, (ככל שנכנסים פנימה אל תוך המים נעשים המים עמוקים יותר), נמצא אם כן, שלאחר שהתגלתה האדמה היה להם לרדת לעומק של מאות מטרים מתחת לקו החוף, ואולי אף יותר מכך, ולעלות שוב ביציאתם מהים.

מבואר באבות דר"נ פל"ג: בלילה שקדם לקריעת ים סוף, הביא ה' רוח קדים עזה כל הלילה, וכך בבוקר קפאו המים בעמידה, ויצרו שלש עשרה חומות שביניהם י"ב שבילים, לכל שבת ושבת נעשה שביל בפני עצמו

וכתב "אור החיים" הקדוש (שמות יד כא): "לא שם לחרבה אלא מים העמוקים כדי שלא יבקעו כל מי הים ויצטרכו ישראל לרדת למעמקים ויאריכו בהליכה וביגיעה, ולזה הקדים רוח קדים להקפאת עמקי המים, והוא אומר (לקמן ט"ו ח') קפאו תהומות בלב ים, וחלק שלא נקפא נבקע, ואם לא היה טעם זה לא היה צריך לרוח קדים." עכ"ד

ועל פי זה יתבאר דברי בעל ההגדה: אילו קרע לנו את הים, היינו שרק היה קורע את כל הים כולו, ואז היינו צריכים לרדת למטה אל קרקעית הים, מה שהופך את הדרך לקשה יותר – ולא העבירנו בתוכו בחרבה, גם אז ידינו, כי גם בזה היה לנו הצלה מן המצרים. על אחת כמה וכמה, שגם קרע לנו את הים, וגם העבירנו בחרבה, כלומר שיישר את הדרך שלא יהיו בה מעלות ומורדות.

הנה הגיע הלילה הגדול בשנה, הלילה שאין יום גדול ממנו. לילה שהוא אות ומופת להיותנו בניו בחיריו של בורא עולם, שבמהלך יוצא דופן בהיסטוריה העולמית גאל אותנו ממצרים, לשמש כעם הנבחר.

בלילה זה מתכנסים יחדיו, משפחה ומשפחה, אבות, בנים, לחוג יחדיו את זמן חירותנו, את יציאתנו מהגלות הקשה והמרה לגאולת עולם, את העובדה שבורא עולם ירד בכבודו ובעצמו אל תוככי השאול המצרי העמוק והאפל, נתן לנו יד ומשך אותנו החוצה מעלה מעלה אליו, להתקדש ולהיטהר בכדי לשמש שגריריו ונאמניו בעולם הזה.

מתוך נשמה הומה באהבה לאבינו שבשמים אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, נתכנס יחדיו לספר בשבח, להודות לו על חסדו.

חג הפסח, 'זמן חירותנו', נפתח בליל הסדר, **לילה שכולו חירות.**

אנו יושבים כבני מלכים, סביב שולחן ערוך בכלים מלכותיים מפוארים. זהו לילה של חירות, יציאה מכל המייצרים, גמילה מכל הקששים, אלו שבגוף ואלו שבנשמה. זהו לילה של חירות אמיתית, יציאה לחופשי!

וזה הזמן והמקום להתעכב ולהתבונן בהגדרת המושג 'חירות'. הרי איננו מעלים על דעתנו, שיחירותי פירושה לעשות מה שרוצים, איך שרוצים ומתי שרוצים - שכן זו אינה חירות, כי אם השעבוד הגדול והעמוק ביותר, לכל מאוויי הלב, לכל היצרים המשתוללים. זו גלות עצובה במיוחד, שכן גוליה אינם מכירים אפילו שהם בגלות...

אם כן, מהי חירות אמיתית? **חירות** - היא העברת העול מעצמנו לאבינו שבשמים, הסרת הלחץ, פתיחת החסמים. יציאה מהגלות המחשבתית של "כֹּחַל וְעֵצִים יָדִי עֲשָׂה לִי אֶת-הַחִיל הַזֶּה:", זוהי גמילה מההגבלות שבמוח, זהו לילה של הישענות על אבא שבשמים, אנו חשים את החיבוק האוהב, את התחושה של להיות נתון בידי הטובות והרחומות של בורא העולם הכל יכול. זו חירות אמת!

בספר יונה מובא, שכאשר האונייה היטלטלה, עלתה וירדה, כולם נבהלו עד לב השמים – ואילו יונה הולך לישון. "וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֵבֶל, וַיֹּאמֶר לוֹ מַה-לָּךְ בָּרֶדֶם?", איך אתה מסוגל לישון במתח שכזה? על כך משיב לו יונה: "וְאֶת-ה' אֶלְקֵי הַשָּׁמַיִם, אֲנִי יָרֵא, אֲשֶׁר-עָשָׂה אֶת-הַיָּם, וְאֶת-הַיַּבֶּשֶׁת." - אדם נתון באופן מוחלט בידי ה' של הקב"ה, והישועה יכולה לבוא רק מאיתו. עלינו להתחזק ולהתרומם באמונה שלמה בהשי"ת. **הכל, בכל, מכל כל** – מאיתו יתברך. ההשתדלות אינה מביאה את הפרנסה! וכדברי הרמב"ן: "כל דברינו ומקרינו – כולם ניסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם".

ליל הסדר הוא הלילה בו עושים סדר לכל השנה. מסדרים את הראש, את החשיבה, את הלב - לכל ימות השנה. בליל הסדר, אנו מכריזים בבהירות שאין עוד **מלבדו**, יש לנו גואל חזק ועוצמתי, יש לנו אבא גדול שאין דומה לו, ואנו נתונים רק בידי, ואם יש לנו קשיים - אנו יכולים לסמוך ולהישען **בך** עליו!

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". בספר התניא, ספר יסוד בתנועת החסידות, יש תוספת משמעותית למשפט המפורסם: "בכל דור ודור, ובכל יום ויום, חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים". לא רק בכל דור ודור, אלא גם בכל יום ויום. אנחנו צריכים לצאת לחירות בכל יום קצת יותר. לבדוק כמה אנחנו משועבדים, מה מגביל אותנו ומפריע לנו, ובכל יום לתת פייט לעבדות הזו.

הבה ננצל את הלילה הזה, אנו ומשפחותינו, להנחיל את ערך החירות, לחוש אותה באמת. הבה נחדד את המחשבה ונפנים את המסר, שיש לנו אבא גדול, אנו מודעים לעזרתו, אנו נשענים עליו - ואנו בטוחים שמי שגאל אותנו ואת אבותינו ממצרים, אותו זך שוכן מעונה, הוא יקומם קהל עדת מי מנה, ובקרוב מאוד יגאל גאולה אישית וכללית לכל נטעי כנה, גאולים לנצח - פדויים לציון ברינה!

חד גדיא

עם סיומו של ליל הסדר אנו יושבים ושרים בשמחה את פיוט "חד גדיא", המספר על אבא, שקנה גדי בשני זוזים. הגדי נטרף על ידי החתול, הכלב נשך את החתול והמקל הכה את הכלב. האש שרפה את המקל והמים כיבו את האש, השור שנתה את המים והשוטח שחט את השור. מלאך המוות נטל את נשמת השוחט והאלוקים יתברך שחט את מלאך המוות.

מי חיבר את הפיוט? אין לנו תשובה על שאלה זו. מחברי פירושי ההגדות הרבות אינם מצליחים לתהות על שמו של מחבר ה"חד גדיא", אולם בפירוש ההגדה "מרבה לספר", כותב כי הפיוט המעניין, יחד עם פיוט "אחד מי יודע", נמצא כתוב על קלף כותב בביית מדרשו של "הרוקח" בארמית (הכוונה לעיר וורמס) לפני כשש מאות שנה ומשם מקורו.

ואילו בספר אבני שוהם מביא בשם "הגדת רוח דודאים" שהפיוט נתקן בשנה ראשונה לאחר חורבן הבית, בשנה שהותקן לומר "הא לחמא ענייא". והרב יוסף מאיר שליטי"א ממכון למורשת אשכנז מגלה לנו כי ישנם פיוטים רבים שהגיעו לאשכנז דרך איטליה, היישר מחורבן הבית.

כשמתבוננים במילים המרכיבים את הפיוט הזה, עולה השאלה מאליה: מהו משמעותו של הפיוט הזה? מדוע חכמים תקנו להזכיר אותו בסיומו של הלילה המרומם כל כך, בליל הסדר? ובמה הוא קשור לחג הפסח?

"אוצר מפרשי ההגדה", החיבור המשלב יחדיו את כל פירושי ההגדה הרבים שיצא לאור ע"י "מכון ירושלים", למדנו כי רוב המפרשים ביארו שהפיוט נועד לרמוז על גלות עמנו, גלות ארוכה המשכת ממכירת יוסף, שיעבוד מצרים ועד לסוף שיעבוד האומות והמלכויות, והגאולה שבעקבותיה, כדי שעם ישראל לא יתייאשו מהגאולה הקרובה.

אנו נביא בפניכם פירוש נפלא, המבוסס על ביאורו של הגאון מוויילנא זי"ע, המראה כי פיוט זה, סוקר את תהליך ירידת בני ישראל למצרים ואת הדרך שנגאלו בה, ולמעשה מסכם את ההגדה.

"חד גדיא, דזיבין אבא בתרי זוזי" - תחילתו של הפיוט בגדי אחד, שהאבא קנה אותו (או מכר - כשם שבעברית "שבר" לשון מכר ולשון קנין הוא, גם בארמית זיבין הוא לשון מכר וגם לשון קנין). בשני זוזים.

מיהו הגדי ומיהו האבא? האבא הוא יעקב, ומיהו הגדי? הגאון מוויילנא מפרש, שהגדי הוא "זכות הבכורה". בכורה אינה בירור המציאות מי נולד ראשון (שאם כך, אי אפשר היה למכור אותה...), אלא היא הזכות לקבל שליחות מיוחדת מבורא העולם. השליחות הזו הועברה מאברהם אבינו ליצחק בנו, כדי להמשיך את משימתו ושליחותו של אברהם, לבנות עולם של חסד ושל אמונה בא-ל אחד, ויעקב - ה"אבא", קנה את זכות הבכורה מעשיו אחיו ב "שני הזוזים" - הם הלחם ונזיד העדשים בהם שילם יעקב לעשיו תמורת הבכורה.

המלבי"ם זי"ע הולך בפירושו בעקבות הגאון מוויילנא, ומסביר שה"אבא" הוא יעקב, אולם ה"הגדי" הוא יוסף שסימל בעיני אחיו את הרצון לזכות באותה "זכות הבכורה" כמו שבאר החפץ חיים (שמירת הלשון חלק ב' פרשת וישב): "השְׁבָטִים מֵאִין בָּאוּ לְשָׂנְאָה גְדוּלָה קְזָאָת, שְׂיַעֲלָה בְלִבָּם לְסַלְקוּ מִן הָעוֹלָם; וְהוּא מִפְּנֵי שְׁחָבְבוּ שְׂרוּצָה לְמַלְךְ עֲלֵיהֶם, וְלִכְּזֵה הוּא מְסַפֵּר דְּבַה רְעָה לְאַבְרָהָם, כְּדִי שְׂאֲבִיחֶם יְסַלְקֶם מֵעַל פְּנֵי, וְאֶפְשָׁר, חֵס וְשֵׁלוֹם, יְסַפֵּים לָזֶה שְׂהוּא יְהִי הַגְּבִיר עֲלֵיהֶם, וְיַעֲנֶנּוּ שְׂאֶמְר יַצְחָק לְיַעֲקֹב (בר' כ"ז כ"ט): "הָיָה גְבִיר לְאַחִיד, וְיִשְׁתַּחֲוּ לָךְ בְּנֵי אִמְךָ".

זאת ועוד; מסביר המלבי"ם: חיבתו המיוחדת של יעקב ליוסף באה לידי ביטוי בין היתר בעובדה שהוא תפר לו בגד מיוחד, כמתואר בתורה: "וַיִּשְׂרָאֵל, אֶהָב אֶת-יוֹסֵף מִכָּל-בְּנָיָו--כִּי-בְן-זֶקֶנִים הוּא, לוֹ; וַעֲשֵׂה לוֹ, כְּתֹנֶת פְּסִים." (בראשית ל"ז, ג'). חכמים בתלמוד כותבים שמשקלה של הכתונת היה משקל שני סלעים. וכך כותב התלמוד (שבת י"ז): "לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים" [כשיש לאדם כמה בנים, לא יעדיף בן אחד על פני שאר בניו], "שבשביל משקל שני סלעים מילת" [בגלל משקל שני סלעים של צמר] "שנתן יעקב ליוסף, יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו, ונתלגלג הדבר וירדו אבותינו למצרים".

אם כן, ה"אבא" הוא יעקב ו"הגדי" הוא יוסף. ומדוע יוסף מכונה בשם "גדי"? מספר תשובות בדבר: אחת מהן היא מהסיבה שהאחים הטבילו את כותנתו בדם גדי - הדומה לדם אדם, כדי להראות כביכול לאביהם שיוסף נטרף על ידי חיה. זאת ועוד, יוסף נמכר בגיל 17, כמו הגימטריה של המילה "גדי". והמלבי"ם כתב, שהגדי רומז ליוסף הצדיק, מכיוון שיוסף הוא עשירי לשבטים, לא כולל לוי שהוא "חלק גבוה", והחודש העשירי הוא חודש טבת, שמזלו גדי.

אם כן הביאור הוא: "חד גדיא" - גדי אחד - יוסף שנמשל לגדי, "דזיבין אבא בתרי זוזי" - נמכר על ידי אביו - יעקב, בגין משקל שני סלעים שיעקב נתן לו יתר על שאר אחיו.

"וַאֲתָא שׁוֹנְרָא, וְאֶקְלָא לְגַדִּיא" - בא החתול ואכל את הגדי. שונרא זו אשת פוטיפר אדון יוסף שנמשלה לחתול, כיוון שנהגה עם יוסף בכפיות טובה, כחתול אשר אינו מכיר בטובת קונו (הוריות י"ג). למרות שמאז שנכנס יוסף לביתו של פוטיפר היתה ההצלחה מאירה שם פנים, ככתוב: "וַיְהִי מֵאִזְ הַפְּקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ, וַעַל כָּל-אֲשֶׁר יֵשׁ-לוֹ, וַיִּבְרָךְ ה' אֶת-בֵּית הַמִּצְרָיִם, בְּגִלְלַי יוֹסֵף..." (בראשית ל"ט, ה'), היא רצתה לאבד את זכרו של יוסף, ואף הצליחה להכניס אותו בכפיות טובתה, אל בית הכלא.

אם כן הביאור הוא: "וַאֲתָא שׁוֹנְרָא" - באה חתולה, אשת פוטיפר, וְאֶקְלָא לְגַדִּיא" - אכלה את הגדי, השליכה את יוסף למאסר.

"וַאֲתָא כְּלָבָא, וְנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא" - בא הכלב - פרעה, מלך המצרים שנמשלו על פי תורת הסוד לכלב, וכפי שנכתב בתורה: "וְלָכֵל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא יִחַרְץ-קֶלֶב לְשׁוֹנוֹ" (שמות י"א, ז'), "ונשך לשונרא" - ביטל את פעולת אשת פוטיפר, שחרר והוציא את יוסף מהכלא.

אם כן הביאור הוא כך: "וַאֲתָא כְּלָבָא" - פרעה, וְנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא" - ביטל את פעולת אשת פוטיפר.

"וַאֲתָא חוּטְרָא, וְהִכָּה לְכָלְבָא" - בא המקל והכה את הכלב. המקל זהו מטתו של משה, שבציווי אלוקים, היכה את פרעה והמצרים.

אם כן הביאור הוא: "וַאֲתָא חוּטְרָא" - בא המקל, מטתו של משה, וְהִכָּה לְכָלְבָא" - והיכה את המצרים בעשר מכות וקריעת ים סוף.

"וַאֲתָא נוֹרָא, וְשָׂרְף לְחוּטְרָא" - באה האש ושרפה את המקל. באה אש התאוה והיצר הרע של בני ישראל ושרפה את המקל שבו נעשו המכות, ביטלה במעט את השפעת המקל - הורידה את ישראל בדרגתם הרוחנית.

לאחר שראו בני ישראל את עשר המכות ובפרט את קריעת ים סוף, הם הגיעו לדרגה גבוהה ביותר של אמונה בה'. אך אמונתם נחלשה במקצת בגלל "הנוֹרָא" - האש, אש התאוה הבורעת בתוך האדם.

התורה מתארת במספר מקומות (פרשת בשלח) את התאוה שהתאוו בני ישראל, ומחמתה הם ירדו ברמתם הרוחנית.

אם כן הביאור הוא: "וַאֲתָא נוֹרָא" - באה אש, אש התאוות של בני ישראל, וְשָׂרְף לְחוּטְרָא" - ביטל במעט את השפעת המקל.

"וַאֲתָא מִיָּא, וְכָבֵא לְנוֹרָא" - באו המים וכיבו את האש. המים, כח התורה המשולה למים, כנאמר: "הוֹי כָּל צִמָּא לְכוּ לְמַיִם" (ישעיהו נ"ה א), כיבתה את אש יצר הרע, כי רק בכח התורה, שניתנה לסוף חמישים יום מיציאת מצרים, לכוון את התאוות לאפיקים הנכונים, ובכך לבטל את כח היצר הרע. רק התורה מסוגלת לכבות את אש התאוות.

אם כן הביאור הוא: "וַאֲתָא מִיָּא" - באה התורה, וְכָבֵא לְנוֹרָא" - וכיבתה את אש התאוות.

"וַאֲתָא תוֹרָא, וְשָׂתָה לְמִיָּא" - בא שור, עגל הזהב שנעשה לאחר מתן תורה (מיכה השליך אל האש פתק ובו נרשם "עלה שור"), וְשָׂתָה לְמִיָּא" - גרם לשבירת לוחות הברית המשוליים למים, כי בשעה שמושה ירד מההר עם שני לוחות הברית וראה את העגל, הוא שבר אותם לרגלי ההר.

אם כן הביאור הוא "וַאֲתָא תוֹרָא" - בא עגל הזהב, וְשָׂתָה לְמִיָּא" - ו"שתה" - גרם לשבירת לוחות הברית המשוליים למים

"וַאֲתָא הַשׁוּחַט, וְשַׁחַט לְתוֹרָא, דְּשָׂתָה לְמִיָּא" - בא השוחט ושחט את השור ששתה את המים - שגרם לשבירת הלוחות. מי זה השוחט? השוחט זה משה רבנו ששרף את העגל וזרה את האפר על פני המים.

"וַאֲתָא מְלָאךְ הַמּוֹת, וְשַׁחַט לְשׁוּחַט" - כשהגיע יום פקודתו, בא מלאך המוות ולקח את נשמתו של משה רבנו והשיבה לבורא העולם.

"אמר רש לקיש: הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המוות" (ב"ב טז/א). בתחילה, יצר הרע מפתה את האדם לחטוא ולעשות מעשים לא ראויים, ואחר כך מקטר עליו אצל אלוקים ואחר כך ממית אותו בעבור חטאיו:

"וַאֲתָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְשַׁחַט לְמְלָאךְ הַמּוֹת" - לעתיד לבא, יבוא אלוקים וישחט את מלאך המוות.

התלמוד כותב, שלעתיד לבא אלוקים יכלה את כוח הרע מן העולם, ויגאל אותנו, במהרה בקרוב בימינו, אמן!

לע"נ אסתר מזרחי בת יחזקאל וכתון ז"ל

נלב"ע ב' טבת ה'תש"פ. ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ ר' יצחק ב"ר נסים מזרחי ז"ל

נלב"ע י"ח תשרי ה'תשס"ט. ת.נ.צ.ב.ה.